

Από τον Robin Hood στον Hood Robin: Ανισότητες στον σύγχρονο καπιταλισμό

γράφει ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΟΥΦΤΑΣ*

Το ζήτημα των ανισοτήτων έχει αποτελέσει ένα από τα πιο παλιά προβλήματα που έχουν ταλανίσει την πολιτική οικονομία. Οι θεωρίες –γύρω από τις οποίες περιστρέφεται ακόμα και σήμερα ο επιστημονικός λόγος για την ανισότητα– αναπτύχθηκαν περίπου από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα, σε μία περίοδο κατά την οποία η ίδια η διαδικασία δημιουργίας των αγορών εκτράχυνε την οικονομική ανισότητα. Η φτώχεια έγινε συνώνυμο της μισθωτής εργασίας, καθώς ο κόσμος της δουλειάς έμπαινε και έβγαινε από την απασχόληση ανάλογα με τις διακυμάνσεις της παραγωγής, την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών. Όπως είχαν παρατηρήσει και οι ωφελιμιστές της περιόδου, πώς θα ήταν δυνατό να δουλεύει κανείς, πώς θα πειθαρχούσε, αν δεν υπήρχε διαρκώς η απειλή της φτώχειας;

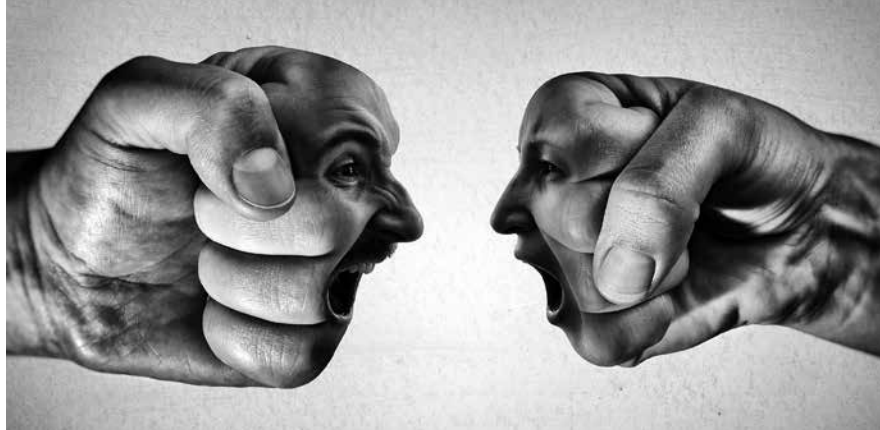
Από τον Robin Hood

Στις αρχές του 20ού αιώνα η ανισότητα συνέχιζε να γιγαντώνεται και επιπλέον ο κόσμος της δουλειάς έχανε τα κομμάτια της ανθρώπινης ύπαρξής του στις επαναλαμβανόμενες κινήσεις της «επιστημονικά οργανωμένης εργασίας», σκοτωνόταν στα πεδία των μαχών –χάριν της διαδικα-

σίας συσσώρευσης του κεφαλαίου– για να επιστρέψει στην καταφρόνηση, την ανεργία και την εξαθλίωση. Η κοινωνική αγανάκτηση φούντωνε, οι εργαζόμενοι οργανώνονταν μαζικά στα σωματεία τους, δίναν σκληρές μάχες για την καλύτερευση της ζωής τους, εξεγείρονταν κι επαναστατούσαν επιχειρώντας να φτιάξουν έναν κόσμο χωρίς εκμετάλλευση και πείνα.

Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι κατάφεραν να καταστρέψουν αρκετές παραγωγικές δυνάμεις ώστε να δώσουν σημαντική ώθηση στα ποσοστά κέρδους, η μαζική «φορντική» παραγωγή επέτρεψε την κυκλοφορία πληθώρας προϊόντων σε χαμηλή τιμή και οι μαζικά οργανωμένοι εργάτες επέβαλλαν κατακτήσεις. Η όποια ζημία, δε, προκαλούνταν από αυτές τις κατακτήσεις, μπορούσε να αντισταθμιστεί από την εκμετάλλευση των (νέο) αποικιών. Όσο η διαδικασία της συσσώρευσης, λοιπόν, συνεχιζόταν κανονικά και αποφευγόταν το ενδεχόμενο της επαναστατικής τομής, οι αστικές τάξεις αναγκάζονταν να δεχτούν τακτικά τον αρνητικό συσχετισμό δύναμης.

Ο μεταπολεμικός, λοιπόν, ταξικός συσχετισμός δύναμης υπέρ της εργατικής τάξης δημιούργησε αυτό που ονομάστηκε «το φαινόμενο Robin Hood», δηλαδή την υιοθέτηση στα περισσότερα αναπτυγμένα κράτη πολιτικών αναδιανομής του εισοδήματος και την ισχυροποίηση-ενίσχυση των θεσμών της κοινωνικής

πρόνοιας. Για τα (αστικά) οικονομικά το φαινόμενο αυτό σήμαινε ότι τελικά η γιγάντωση των ανισοτήτων ήταν μια επώδυνη, αλλά απαραίτητη διαδικασία, ώστε να μεγεθυνθεί η οικονομία, να αναπτυχθούν οι παραγωγικές δυνάμεις και να γίνει εφικτή ξανά η μείωση της ανισότητας, έχοντας όμως ένα πολύ μεγαλύτερο επίπεδο ευημερίας. Με άλλα λόγια, όχι μόνο θα μοιράζονταν πιο δίκαια η πίτα, αλλά θα ήταν και πολύ μεγαλύτερη.

Στις κοινωνικές επιστήμες εμφανίστηκε η τάση να ερμηνεύονται οι εργατικοί αγώνες –όπως και ο προστατευτισμός– ως αυτοπροστασία της ανθρώπινης κοινωνίας ενάντια στην «κοινωνία της οικονομίας» και η άμβλυση των ανισοτήτων ως απόδειξη της νίκης της κοινωνίας επί της αγοράς και του *laissez-faire*. Ωστόσο, λίγες δεκαετίες αργότερα ο νόμος της πτωτικής τάσης του μέσου ποσοστού κέρδους υπενθύμισε ότι δεν είναι αυτή η «φυσική τάξη» πραγμάτων στον καπιταλισμό. Καθώς το μέσο ποσοστό κέρδους συμπίεζονταν και η κρίση της δεκαετίας του 1970 διαφαινόταν στον ορίζοντα, οι «δυνάμεις της αγοράς» ετοιμάζονταν για την αντεπίθεση. Αυτό σηματοδοτούσε και η περίφημη ρήση της Μάργκαρετ Θάτσερ «δεν υπάρχει η κοινωνία, μόνο άτομα».

...στον Hood Robin

Ο ντε Χοζ, που τον μετονόμασαν των Δασών Ρομπέν [Hood Robin], γιατί ξεπαράδιδε τους φτωχούς για να τα δώσει στους πλούσιους [...].

Caryl Ferey, (2013) *Μαπούτσε*, Αθήνα: Άγρα (σ. 59)

Προτού η Θάτσερ διατυπώσει το πόρισμά της, η αντεπίθεση δοκιμάστηκε στη Λατινική Αμερική. Ο Μαρτίνεζ ντε Χοζ, στον οποίο αποδόθηκε πρώτη φορά το προσωνύμιο Hood Robin, ήταν ο υπουργός Οικονομικών της δικτατορίας του Βιντέλα. Όπως συνέβη και στη Χιλή τρία χρόνια νωρίτερα, πρώτο μέλημά του ήταν ο διορισμός ενός «παιδιού του Σικάγο» και μέλους του Συμβουλίου των Διοικητών του ΔΝΤ στη θέση του προέδρου της Κεντρικής Τράπεζας της Αργεντινής. Στόχος: η «απελευθέρωση» των αγορών, η πτώση των μισθών, οι ιδιωτικοποιήσεις, το άνοιγμα του εμπορίου.

Από εκεί και πέρα το σύνθημα «ελευθερία στις αγορές» άρχισε σταδιακά να γίνεται το σύνθημα της άρχουσας τάξης παγκοσμίως. Και βέβαια, δεν υπήρξε τίποτα το φυσικό στην εδραίωση της «ελεύθερης αγοράς». Οι αγορές, που θα ρυθμιζονταν από το «αόρατο χέρι», χρειάστηκαν από την αρχή τη βία της αστάλινης γροθιάς του κράτους για να επιβληθούν.

Μετά από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής τη σκυτάλη πήραν οι αγγλοσαξονικές, δείχνοντας περισσότερες «δημοκρατικές ευαισθησίες», αλλά χωρίς να λείπει η βία. Συνάμα, αναβαθμίστηκε ο ρόλος των διεθνών οργανισμών (όπως η ΠΤ και το ΔΝΤ) στην επιβολή της «ελευθερίας της αγοράς». Αν όμως στις ΗΠΑ και το ΗΒ η επίθεση γινόταν σταδιακά, στις αναπτυσσόμενες χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ ακολουθήθηκε το «δόγμα του σοκ». Καθ' όλες τις δεκαετίες του 1980 και 1990 οι οργανισμοί αυτοί λεπτατούσαν τις χώρες αυτές με προγράμματα διαρθρωτικής προσαρμογής, όχι πολύ διαφορετικά από τα προ-

γράμματα που εφαρμόζονται σήμερα στην Ελλάδα.

Την ίδια περίοδο η «φιλελευθεροποίηση» των οικονομιών της Ευρώπης, η οποία συναντούσε περισσότερες δυσκολίες, πέρασε μέσα από τη μεταφορά ολόένα και περισσότερων αρμοδιοτήτων –ιδιαίτερα στα οικονομικά ζητήματα– σε υπερεθνικά, μη αιρετά όργανα. Έτσι, έγινε δυνατόν τα ζητήματα της ανισότητας να αποσυνδεθούν από τον βαθιά πολιτικό τους χαρακτήρα και να αναχθούν σε τεχνικά ζητήματα διαχείρισης από την ευρωπαϊκή και διεθνή γραφειοκρατία.

Αποτελέσματα της οικονομίας του Hood Robin

Τα αποτελέσματα των πολιτικών αυτών είναι αρκετά εμφανή. Από τη δεκαετία του 1970 η ανισότητα ακολουθεί σταθερά ανοδική πορεία σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της ΜΚΟ Oxfam, το 82% του πλούτου την περασμένη χρονιά το καρπώθηκε το πλουσιότερο 1% του πληθυσμού, ενώ κάθε δύο μέρες «παραγόταν ένας επιπλέον δισεκατομμυριούχος. Ο δε πλούτος των δισεκατομμυριούχων αυξήθηκε κατά 13%, έξι φορές γρηγορότερα απ' ό,τι του μέσου εργαζόμενου. Και μάλιστα η ποσοστιαία αύξηση των εισοδημάτων είναι παραπλανητική. Αν, λόγω χάρη, το μέσο εισόδημα των φτωχότερων διπλασιαστεί από τα 100 στα 200 ευρώ και των πλουσιότερων από το 1 εκατ. στα 2 εκατ., η ανισότητα θα μείνει ίδια. Με απόλυτους όρους όμως θα έχει αυξηθεί πολύ.

Η κατάσταση είναι ίδια και στη ΕΕ σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η ανισότητα, παρά τη μεγέθυνση του ΑΕγχΠ δεν φαίνεται να μειώνεται, αντίθετα φαίνεται να αυξάνεται. Και δεν είναι μόνο οι χώρες του Νότου που βλέπουν τις ανισότητες και τη φτώχεια τους να οξύνονται. Στην ίδια την ατμομηχανή της ανάπτυξης της ΕΕ, τη Γερμανία, ενώ το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 1,9% το 2016, η απασχόληση είναι σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα και η ανεργία στο 3,5%, οι εργαζόμενοι φτωχοί

συνεχίζουν να αυξάνονται. Μάλιστα, το ποσοστό τους έχει διπλασιαστεί την αρχή της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων Hartz I-IV. Διπλάσιο είναι και το ποσοστό των πολύ φτωχών συνταξιούχων οι οποίοι αναγκάζονται να προσέλθουν στα κοινωνικά παντοπωλεία για την εξασφάλιση ακόμα και των πιο βασικών για την επιβίωσή τους αγαθών. Η τάση αυτή αναμένεται να επιδεινωθεί και αποτελεί ενδεικτικό της κατεύθυνσης που έχει πάρει η Ευρώπη του «κοινωνικού κράτους».

Αυτός είναι και ο λόγος που οι οργανισμοί των καπιταλιστικών ολοκληρώσεων κόπτονται ολόένα και περισσότερο για τη διαχείριση (και όχι απαραίτητα μείωση) των ανισοτήτων. Τόσο ο ΟΟΣΑ όσο και το ΔΝΤ κάνουν εκκλήσεις για τη μείωση των ανισοτήτων. Δεν κρύβουν ωστόσο και τον λόγο. Η ανισότητα, λένε, αν ξεπεράσει κάποιο οριακό σημείο μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για την οικονομική μεγέθυνση και να οδηγήσει σε εξεγέρσεις. Το δεύτερο είναι που δημιουργεί την περισσότερη ανησυχία. Η εμπειρία της εφαρμογής των προγραμμάτων διαρθρωτικής προσαρμογής του ΔΝΤ από τη δεκαετία του 1980 έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης, για να εντοπιστούν οι τρόποι με τους οποίους η αύξηση της ανισότητας δεν θα οδηγήσει σε κοινωνικές εκρήξεις.

Και φυσικά η διαχείριση της ανισότητας πρέπει να γίνεται με το ίδιο πλαίσιο που την μεγεθύνει. Αν διαβάσει κανείς τις αναφορές του ΔΝΤ και του ΟΟΣΑ θα παρατηρήσει ότι προκειμένου να ερμηνευθεί η αύξηση των ανισοτήτων χρησιμοποιούνται σημαντικές μαρξιστικές παράμετροι. Ωστόσο, η λύση που προτείνουν δεν είναι άλλη από τις πολιτικές που και από τη δική τους ανάλυση φαίνεται να αποτελούν κομμάτι του προβλήματος.

Στο παρελθόν ο λόγος για τον οποίο μειώθηκαν οι ανισότητες ήταν ακριβώς η οργάνωση της λαϊκής πλειοψηφίας, που επέβαλε το δικό της ΤΙΝΑ στη μειοψηφία που έχει την εξουσία. Και το επέβαλε απειλώντας ακριβώς αυτή την εξουσία. Ας διδαχτούμε λοιπόν από την ιστορία. **Τ**